

La poesia de Joan Josep Amengual i Reus al Setmanari Constitucional, Polític i Mercantil de Mallorca (1820-1821)

VALENTÍ VALENCIANO

Joan Josep Amengual i Reus (1793-1876) és un personatge avui en dia poc conegut. Fou una persona que conreà constantment, al llarg de tota la seva vida, el camp de la cultura i, en funció del reconeixement actual, semblaria que hi va passar de puntetes. Amengual fou un home conegut al segle dinou a Mallorca. Era un home inquiet que es va preocupar, en primer lloc, i cronològicament, per la vida pública, i alhora pel periodisme¹ i la poesia. Posteriorment, les seves obres de major relleu intel·lectual: la gramàtica i el diccionari; a més d'alguns treballs d'història o la seva passió per l'arqueologia.

El Trienni Liberal (1820-1823), així com els principis del segle XIX, foren una època de canvis constants al nostre país. Un nou món emergia i un altre s'ensorrava. Per això, i com en qualsevol situació de canvi, fou una època convulsa, on el debat polític i social, a vegades, era prou virulent. Vist des d'avui, una època apassionant, perquè veiem com neixen, es desenvolupen i acaben consolidant-se valors els quals avui en dia encara són vigents.

El primer contacte documentat que tenim de la participació d'Amengual en la vida política fou la seva elecció com a regidor al consistori de Binissalem el 1820 (AMB, sig. 39), com a liberal constitucionalista. Després, a l'any 1822, seria elegit batle (AMB, sig. 39). Però, és en aquesta època, 1820, quan, com veurem, va començar a destacar com a activista polític i publicà el "Semmanari Constitucional, Politic y Mercantil de Mallorca" (BMP).

D'aquesta publicació hem de destacar que fou la primera publicació de caràcter liberal escrita en la nostra llengua. És el primer pensador liberal a Mallorca que publica en català. La discussió és per què ho féu. Si era per la convicció de recuperar l'ús de la llengua vernacle i la seva normalització en aquella societat; o, més bé, era un instrument de difusió de les seves idees, per arribar més a la gent, que, majoritàriament, no coneixia el castellà.

Al 1812 ja hi havia hagut una publicació absolutista, molt propera als més reaccionaris, que usava el català en aquest sentit: el Diari de Buja (BMP). Aquesta publicació és la primera que tenim constatada que s'escrivia tota en la nostra llengua.

¹ Joaquim Maria BOVER DE ROSSELLÓ: *Diccionario Bibliográfico de las publicaciones periódicas de las Baleares*, Palma, 1991, 71 (edició facsimil).

L'opinió sobre aquesta, com ara veurem, era dispar. "El periódico así llamado (tanto el antiguo, como el moderno) es una de las producciones originales que ha abortado el genio inventor de los enemigos de toda la clase de novedades. Escrito en el dialecto del país, y en estilo chabacano, su objeto es facilitar á la parte mas ignorante del pueblo ideas contrarias á las que indican los llamados novadores, principalmente á las de la Aurora, llenar de desconfianza á los infelices artesanos para que se guarden de conformarse con las nuevas doctrinas, y remachar el clavo para que jamas les ocurra salir de los estrechos límites que les han puesto los mismos, con otras frioleras *ejusdem furfuris*", s'escrivia a la Revista "La Antorcha",² en un article titulat "Discurso sobre la opinión pública mallorquina".

Segons Joan Ensenyat³ els plantejament polítics d'Amengual eren: "A partir dels dos punts a què hem fet referència, la importància del rei dins el joc constitucional i el fet religiós, podem aprofundir dins al postura política d'Amengual. El redactor de la revista és evidentment un liberal moderat, un 'doceañista', que preconitzava un sistema polític que combinava la llibertat amb l'ordre, augmentava la importància del poder executiu, intentava vincular-se amb el poder religiós, pretenia, en definitiva, 'revisar' la Constitució de 1812 sense fer-ho evident. Per aquest motiu es trobava al bell mig de l'espectre polític: enfrontat per un lloc amb els liberals exaltats i per l'altre amb els absolutistes, sense possibilitat d'aconseguir acords amb cap d'ells i vinculat a un rei, Ferran VII, que interiorment de cap manera no acceptava el joc constitucional".

La pregunta sobre els motius pels quals Amengual publica el Setmanari, tot, en català, encara està sense respondre. Amb tot i això, segons Massot i Muntaner: *Joan Josep Amengual, autor de poesies i 'col·loquis' en català i traductor d'una part de la Constitució de Cadis de 1812, inicià el desembre de 1820 un 'Semmanari Constitucional, polítich y mercantil de Mallorca', al 'Prospecte nou' del qual remarcava: 'L'únic fi de ser útil a los meus conciudadans és lo qui em mou en aquesta empresa; empresa gran sens dificultat, entès lo poc cultivada que està la llengua mallorquina, i la ninguna fixació de la sua ortografia. El meu intent no serà fixar aquesta, i enriquir aquella, i sols fer comprendre a los qui no entenen el castellà les vantatges que mos du la Constitució.*⁴

El Setmanari, generalment, constava de quatre parts: articles de la Constitució, una explicació dels esmentats articles, una conversa o article de molt variada temàtica, adaptat a la comprensió de la 'gent del camp', segons paraules de l'autor, i els preus de productes dels mercats de Palma, Inca i Sineu. És en aquestes converses, de gent del camp, on hi trobam, majoritàriament, els poemes que publicà al Setmanari Joan Josep Amengual.

Les converses i els poemes del Setmanari estan escrits en la llengua viva del moment, la que la gent parlava i tothom entenia llavors, i és aquest, precisament, el motiu pel qual Amengual els escriu en català. Tal i com assenyala Mas i Vives... *Són*

² BMP, "La Antorcha", 1813: 66.

³ Joan ENSENYAT I QUINTANA: "Joan Josep Amengual i el Setmanari Constitucional, Polític i Mercantil de Mallorca, *Randa*, 14, Barcelona, 1983, 114.

⁴ Josep MASSOT I MUNTANER: "Els mallorquins i la llengua autòctona", Ed. Curial, Barcelona, 1985, 48.

*personatges tòpics del gènere de les converses o col·loquis que, en un to planer, volen explicar continguts polèmics a un públic molt ampli.*⁵ Amengual vol ser proper, directe, fugir dels cultismes i de les frases envitricollades. Aprofita les frases fetes, les dites i el llenguatge del camp per arribar al màxim de gent. De la mateixa manera, les figures retòriques que empra, gairebé sempre, estan ubicades o contextualitzades en la societat rural mallorquina del seu temps.

A més, la pretensió d'Amengual és que els seus poemes, o cançons, siguin repetits i cantants per la gent. (Això es pot veure, per exemple, en el poema número 5, 13, etc.). Pretén que siguin un sistema de comunicació i, sobretot, de difusió d'un determinat tipus posicionament polític. Veurem com, sovint, l'autor ens presenta els poemes com a cançons. Que siguin llegits en públic i recitats, i en el Setmanari, d'una forma directa, o indirecta, a això incita.

Hem de tenir en compte que, a la societat d'aleshores, hi havia força analfabetisme. La majoria de la gent desconeixia la lectura i l'escriptura. I això feia que no fossin una clientela interessant pels impressors, que sols imprimien excepcionalment en català. Així, la gran part de la població, marginada de la lletra impresa, rebia tota la informació via oral. I una forma d'arribar efectiva a ells era mitjançant les cançons o la lectura de col·loquis, entre d'altres.

Sens cap mena de dubte, avui en dia, tant les converses com els poemes d'Amengual són valuosos per diferents motius. En destacarem dos. En primer lloc, el literari. Potser no tant com a literatura en sí, ja que mai potser no arribaran a formar part d'una antologia de la poesia mallorquina; però, sí en el sentit que, en un moment en que gairebé tota la producció era escrita en castellà, Amengual preferí, per diferents motius, usar la seva llengua materna per expressar-se. Aquest fet, d'una forma clara i palesa, ajudà a mantenir i difondre un dels nostres signes d'identitat. I això, en un context on la nostra llengua era considerada com a una llengua de segona categoria, on, majoritàriament, es rebutjava l'escriptura en català (veure, per exemple: Blasco, Ricard, 1984:24 o basta donar una ullada a la producció literària i als mitjans de comunicació de l'època).

I, en segon lloc, pel seu valor històric i social. En ells, els poemes, òbviament, també en les converses, s'hi pot resseguir el rastre de costums, regles de relacions socials, creences, fets, aspiracions o valoracions d'Institucions de la seva època. Tot això, ens permet conèixer, de primera mà, i vist per un ciutadà des de baix, com es va viure una època que massa sovint s'hi ha passat de puntetes i que, malgrat tot, avui, encara, no coneixem del tot.

L'objectiu, així, és treure de nou a llum una sèrie de poemes que foren escrits per Joan Josep Amengual al Setmanari, en uns anys de canvi, el Trienni Liberal, on es tenia l'esperança de poder modernitzar el país i canviar el rumb d'una societat que, segons els liberals d'aleshores, havia quedat anquilosada.

⁵ Joan MAS I VIVES: *Josep de Togores i Sanglada, Comte d'Aiamans (1767-1831). Biografia d'un il·lustrat liberal*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 117.

En el Setmanari s'hi troben 17 poemes que passam a descriure a continuació.

Poema número 1.

El primer poema d'Amengual que trobam al Setmanari és al mateix Prospecte. És a dir, que, fins i tot, a l'inici de la seva creuada personal, el Setmanari, ja usa la poesia com a mitjà per difondre i defensar les seves idees.

És una "Dedicatòria" i el seu interès és manifestar les intencions de l'autor envers el públic. En primer lloc, es desmarca d'aquelles persones i del tipus de literatura que intenta lloar el poder (aleshores els grans Senyors) o de la poesia religiosa reverent. Amengual deixa clar, d'un bon principi, la seva independència intel·lectual. Això es veurà al llarg de tots els seus poemes del Setmanari: "Jo no vax d'irreverencis ni soméras de papé y los dedic á s'atlôta y los tribut á mon bé", diu en referència als seus escrits. Amb això, l'autor vol deixar ben clar, ja abans del primer número, quina és la seva posició en referència a la seva tasca futura.

En segon lloc, en la quinzena estrofa d'aquest poema, Amengual ja es defineix políticament com a constitucionalista, cosa que quedarà ben palesa i reflectida al llarg de tot el Setmanari.

Finalment, Amengual, com hem vist, dedica els seus escrits a la "seua atlôta", a la seva estimada. És un aspecte que desconeixem, si aquesta persona, a la qual es dirigeix, és de ficció o existia en realitat. A hores d'ara, desconeixem si, en aquell moment, l'autor, festejava. El fet és que Joan Josep Amengual no es casà mai i morí fadrí als 83 anys. De tota manera, el que sí es pot ressaltar d'Amengual és el seu punt de vista sobre les dones. Té una actitud clarament avançada pel seu temps, com es pot comprovar en diferents escrits del Setmanari.

Aquí, en aquest primer poema, molt finament, ja insinua la importància de comptar amb l'opinió de les dones, pel que fa referència a aspectes polítics i socials; malgrat que en aquest cas es pugui interpretar només des d'un punt de vista de galanteria. Usa l'element amorós per donar suport a les seves idees.

Es tracta, així, d'un epigrama que pretén diferenciar-se de tota la literatura respectuosa amb el poder anterior.

PROSPÉCTE Dedicatòria.

Qu'altres molts axí dedican
sos escrits á grans Señós
fentlos sempre barretada
per axí lográ favós.

Que los tributan molts altres
á Deu axí ô un Sant
sempre fentlos el toy toy
haverlos axí pensant.

Jo no vax d'irreverencis
ni soméras de papé
y los dedic á s'atlôta
y los tribut á mon bé.
Be's veritat que de tu
estimada, no son dignes
pero sòls ab que los repigas
dignes serán y redignes.

Dignet aquests uis amabbles
jirarlos, dols encant meu,
aquests uis qui tot d'agrados
y d'escizos l'amor feu.

Y dignet de prenderlos
hermoze'n las tuas mans,
las tuas mans qui de pèrlas
amor feu y diamans.

Si no gradan; trèurerlos
dignet tu de tal desgraci
ajuntantlós ab tot ayre
ab te sal y ab te graci.

Lletjilós; ó qu'eleganci
que viveza portentoza
cobrerán, si los prenuncia
una boca tan hermoza!

En vé'n al côr que cantáras
unas cansons s'altre dia
qui'ncare que los faltás
esperit y energía.

La veu teua encantadora
tal fôc los comunicá
qu'tots los qui las sentiren
d'el tot varen trastorná.

Y aduc los mes servils

olvidaren son erró
y mil pies digueren viva
nôstra Constitució.

Patriôtas, si voleu
está fôra de temó
interesau sas atlôtas
per la Constitució.

Que'n b'axô afiansâu
Patriôtas, la ventura,
¿qui's capás á resistí
á las veus d'una hermozura?

Al menos jô t'asegur,
estimada prenda mia,
qu'en sentiré ja no'y vex
maldament siem de día.

Y la Constitució
m'has fet tu mes estimá
que quants d'escrits á la
imprensa

la veritat pogués dú.

El honor puis sia teu
que lo tens ben merescud
y mereis mes gran obsêqui
qu'els qu'et dedic y tribut

Poema número 2.

Surt al número 2, pàgina 15, del dia 9 de desembre de 1820. Es troba en una conversa entre "Alguns trajiners de Pollênsa", i té la paraula en "Francesc N... trajiner". El tema de la conversa és sobre la Milícia Nacional i la seva tasca. La Milícia Nacional fou un cos de caràcter militar, d'àmbit estatal, format per voluntaris, creat el 1820. Fou desarmat i dissolt quan es restablí l'absolutisme el 1823.⁶

En el col·loqui el nostre interlocutor es queixa de la seva dona, sobre la seva participació a la Milícia. Concretament diu: "La mia dôna no se dexa uis de plorar, y no le'y puc donar entenet, ella no fería cas que tingues ja sicuante añis per serne fôra. !Rara beneitura estimarme mes vey que soldad! Ella havia de ser ab nozaltres bax d'el pux de Bôn-añi quant las Pastoras cantaven devôre son Torrad las cansons que si mal no m'erra divan axí".

En aquest poema, posat en boca d'unes pastores d'una finca propera al Puig de Bonany, Amengual torna usar l'element femení. Elles lloen l'actitud de les persones que, voluntàriament, s'apunten a milicians, com a defensors del nou règim

⁶ A. MARIMÓN: *sub voce* "Milícia Nacional", GEM. 11, Palma 1993.

constitucional, defensors de la llibertat, conseqüència de la mateixa Constitució que han de guardar com un tresor, ja que d'això depèn la felicitat de la gent.

Com a diferència primera de l'aplicació de la Constitució, mostra Amengual els distints modes d'actuar entre la Milícia i l'Exèrcit anterior, amb el tracte amb els soldats, l'elecció dels seus Majors (o caps, que fan ells mateixos), i posa de manifest que sobre ells ni tan sols el rei no té cap facultat.

És tracta, així, d'un poema clarament propagandístic.

De devuit fins en cincuenta
los qui no'stan mal notads
ni viuan d'el pur jornal
Pastoras tots son soldads.

No soldads côm altre temps
per un no res mal tractads
soldads son de tôt respècte
soldads de la Llibertad.

Soldads qui los seus Majors
á vôts fan ab jermendad
y qui'l Rey d'embarcarlós
aduc no té facultad.

Soldads son en qui descansa
de tots la seguretad
soldads son de tot respecte
soldads de la Llibertad.

Soldads són qui ni un punt
permetrán sia llevad
de la Constitució
côm axí'u tenen jurad.

Sáben tots que tant sôls ella
mos pôd dur felicidad
al Rey fa mes poderós,
á cada qual mes honrad.

Cada qual us d'el poder
côm ella li te donad,
ni'l Rey pôs un pèu envant
ni ningu'l pôs atrasad.

Cada qual que bé l'observ
si vôl viure'n bôn estad.
!ay de tots, si no's fa axí
el viajje'stá volát!

Milicians qui la Patria
en vôltros ha confiad,
bé guardau aquest trezôr
que bé vos será pegad.

El triunfo, la corona,
la Patria vos té guardad,
y nôltros el dols cariño
dols amor y voluntád.

Nôltros puis al valerós
volém, no l'acovardad,
puis nôltros per un môpi*
no dixerém son Torrad.

Mostrau en importarí
que sou per cada costad
uns soldads de tot respecte
soldads de la Llibertad

Notes de l'editor::

* Môpi o môpia, Alcover-Moll (DCVB) = Persona curta de gambals, inútil, que fa més nosa que profit (Mall.)

Poema número 3.

Surt al número 4, pàgina 31, de data 23 de desembre de 1820. Aquest poema es troba en el primer article enviat per un lector al Setmanari. Sota el títol de "Article Comunicad", l'editor transcriu la carta que diu el següent: "Señor Editor d'el Semmenari Constitucional, Politic y Mercantil de Mallôrca, tenga la bondad d'incloure en el séu periódic la siguent fábula traducida d'un llibre que Vosté té, y qui's confráre prenga candéla.

Salíci solía tocár	que si cáuza perjudici
el fabiòl tot lo día	per cauzar utilidad
el bestiár qui'l sentía	la millór habilidad
no pensava en pasturar,	en llòc de virtud es vici
millor sería tréncar	
l'instrument en en Salíci,	

Es de Vosté sempre Señor Editor= Un Ciutedá amic seu, que si'l tengués pròp li daría una bezada en pasics."

Com es pot comprovar, no està signat, cosa que era ben habitual en aquella època, no signar amb el nom i llinatges. Generalment s'usava un pseudònim; o bé es feien servir lletres inicials, que no tenien perquè correspondre-se amb les pròpies. A més, alguna vegada, era el mateix editor el que escrivia les esmentades cartes per interessos diversos.

Per això, aquesta carta ben bé podria haver estat escrita per Amengual. En tot cas, si fos veritat el que diu el redactor de l'article comunicat, era una persona prou propera a Amengual, ja que assenyala que l'esmentada poesia està a un llibre que ell té.

El poema, com queda reflectit a la carta, sembla ser que no és del nostre autor. El personatge que s'utilitza, Salíci, era sovint empleat per Garcilaso (a l'égloga II, per exemple) o per Góngora. No hem pogut trobar cap poema d'aquest dos autors que es correspongui.

Una altra opció seria que l'autor fos un poeta del segle XVIII, o principis del XIX, un neoclàssic, cosa que se correspondria més amb el final del vers, que ve a contenir una espècie de moralitat molt típica dels poetes d'aquesta època.

Poema número 4.

Surt al número 6, del dia 6 de gener de 1821 a la pàgina 43. Es troba en una conversa entre "El Cabrer de Lòfre, el Pastor de Solleric, y el Doctó Pere d'Alaró". Xerran sobre els impostos municipals i té la paraula aquest últim, el qual, per canviar de conversa, diu: "aprofitantmos tots de las delicias d'un dia tan hermós côm fa vuy, qui al contemplarló en vé á la memòria lo que digué un poéta amic meu, encare que per altre intent".

El poema és un contrast entre un dia de sol esplèndid i plaent, on la natura traspuja pau i felicitat, i l'amargura del cor del poeta, per mor de no ser correspost. I

aquest contrast, l'autor, el fa al final, amb la qual cosa li dóna molta més força a la ironia.

Aquí veus un dia hermós,
 amable, deliciós
 còm sòl esé'quell instant
 que los ulls mos va trencant
 un dols y placenter sò.
 Aquí veus un dia bô
 en qu'el vent còm á pasmad
 admíra la claredad
 y d'el sòl la resplandor,
 ni fa fred, ni fa calor,
 ni d'un ábre's môu la fulla,
 ni se sent mes que la bulla
 d'els ausells ferids d'amor.
 Aquí veus el dols rumor
 d'aquesta aygua cristalína
 qui per entre'rbas camína

qui per entre flòrs travesa
 y qui va sens darse présa,
 prendada de tal encant,
 fent mil vòltas devellant.
 Aquí veus còm la roáda
 á gótas mil escampada
 d'el camp sobre la verdór
 asemble'n el resplandór
 y al môdo de brillar
 que sòlen acostumar
 las estrellas en la nit.
 Lo veus sí; perô'l meu pit
 solament en amargúra
 vòls tenir, quant la dulsura,
 el consòl y l'alegría
 per totas parts dona'l día.

Poema número 5

Surt al número 7 del dia 13 de gener de 1821, a la pàgina 53. Poema ubicat a una conversa entre "El Cabrer de Lófre, el Pastor de Sollieric, el Doctó Pere d'Alaró, y el Pastor d'Ayamans". En la conversa es tracta sobre el decret dels frares (que es posà en vigor en aquella època) i la seva conducta, tot i recordant la dita d'aquell temps: "Frare, fôsa fosca fonda, y foc demunt". Amb això, el Pastor d'Ayamans posa a debat un fet ocorregut a Binissalem el desembre anterior.

S'havia posat una làpida commemorativa de la Constitució i la trobaren profanada l'endemà. Es commocionà el poble. Al final, hi hagué una reconciliació, que es celebrà mitjançant una festa, el 5 de gener a la nit. Aquest dia, es cantaren algunes cançons elusives a aquest objecte a diferents indrets del poble. De les estrofes commemoratives, cal assenyalar que la paraula clau és unió. Vegem com ens ho conta:

"Demunt la Lápida se llejjía lo
 siguent:

'Pau y unió
 en honor
 de la Constitució'.

Y bax d'ella la siguent quartilla:

'Amistad y unió
 jermendad y alegría
 en obsêqui d'aquest día
 y la Constitució'.

La siguent quartilla se llejjía demunt
 cada portal de los membres d'el
 Ajuntament:

'Aquell Pare qu'elegex
 tot el Pòbble librement
 el ausili dignament
 el respècte se merex'.

Demunt el portal d'el Comandant se
 llejjía:

La subordinació
 l'obediencia incesant
 mantenga á son Comandant

qui vòl Constitució'.
Y demunt el portal del Instructor se
llejjía aquesta quartilla:
'Regonexement, amor,

gratitud pura leal
la trôpa Nacional
tributa á son Instructor'.

Poema número 6

Surt al número 12, de dia 17 de febrer de 1821 a la pàgina 93. Es troba a una conversa entre "Lamo'n Sutro, Lamo'n Llana, el Señor Blay y Mèstre Juliá". Ens trobam al mig d'un debat polític sobre la Religió; i si la Constitució la respecta o no. Llavors, per acabar la seva intervenció, "Lamo'n Sútro", personatge conservador, o sigui, absolutista, tanca les seves paraules amb una dita i poema d'una estrofa, que no sabem si era popular o és collita pròpia del nostre autor.

"Mes val á un racó
menjar un roagó
que capons y gallinas

en reñinas
(com deya Dôn Juan Salas, qui sia al
Cêl)"

Poema número 7

Surt al número 14, de dia 3 de març de 1821, a la pàgina 109. Ens trobam a una conversa entre "Lamo'n Sutro, Lamo'n Llana, el Señor Blay, Mèstre Julià, el Pastor y la Pastora d'Ayamans". Hem d'assenyalar que la Pastora d'Ayamans, personatge encarregat de recitar aquest poema o cançó, és l'únic personatge femení que surt a les converses del Setmanari d'Amengual com a personatge individual. El tema de la conversa és la Religió i la Constitució. Aquest tema es reflecteix reiteradament en els col·loquis del Setmanari i, ara, en aquesta poesia.

Amengual té una certa aversió a les beates, cosa que, com veurem, reflecteix sovint en els seus escrits, i l'objecte directe d'aquest poema són elles. Mal feineres, "panderes", xerraires, rabioses, endiablades, mal criades i mal sucoses són els adjectius que usa per elles. I la recepta a la seva mala traça, a la seva manera de ser, que tant disgusta a Amengual, és el treball, representat per la filosa. Ocupar el temps en alguna cosa de profit i que les representi un esforç.

El poema el canta La Pastora d'Ayamans a les beates, "aqueix esbart de Beatulles mal-faneras qui no fan còza bona", segons el personatge "Mèstre Juliá".

Puis sou mal-faneras
d'el cap á la coua
per axó pandêras
filoua filoua*
Beyatas filoua.
Puis sempre xerrau
de popa y de proua
¿perque murmurau?

filoua filoua
Beyatas filoua.
Puis gafau arreu
côm una gatoua**
allá hont podeu
filoua filoua
Beyatas filoua.
Puis sou rabiozas

côm una raboua
 idô mal sucozas
 filoua filoua
 Beyatas filoua.
 Puis endiabbladas
 nigú vos enjoua***
 á ser ben-criadas
 filoua filoua

Beyatas filoua.
 Y puis que's axí
 la côza'stá toua
 mudau de camí
 sino filoua
 Beyatas filoua
 .

Notes de l'editor:

* *filoua* per Amengual significa treball, com ell mateix explica a la pàgina 108 del Setmanari, una mica abans del poema, i en boca del personatge Mèstre Julià, en referència a les beates i la seva actitud, segons ell presumides, sobèrbies, vanitoses i vagues, *aquexas heurian de perseguir els Ajuntaments côm á perturbadoras de la quietud, pozarlas en el camí, ferlos fer feyne, donarlos una filoua, côm solem dir devegadas*.

** *gatoua*, de gatera, embriaguesa.

*** *enjoua*, d'enjovar o junyir.

Poema número 8

Surt al número 14, de dia 3 de març de 1821, a la pàgina 111. Ens trobam en la mateixa conversa que en el poema anterior, i ho fa venir bé per introduir aquest poema o cançó. Amengual no ho esmenta al Setmanari, però, aquest poema no fou inèdit. L'hem trobat publicat al *Diario Constitucional de Palma*, de la impremta Felip Guasp, la mateixa que publicava el Setmanari, el dia 23 d'abril de 1820, a la pàgina 7, amb el títol "Pastor d'Ayamans (Letrilla)", sense signar, gairebé un any abans.

Entre les dues lletres hi ha unes mínimes diferències, que, creïm, no val la pena reproduir. Hem de donar la raó, així, a Joan Mas i Vives,⁷ el qual atribueix aquest poema al nostre autor i no a Josep de Togores com suggerí en el seu moment Jordi Carbonell.

El poema és narrat pel Pastor d'Ayamans i el dirigeix a la seva esposa. La convida anar amb ell a la vila (Binissalem) a celebrar del dia del jurament de la Constitució. Per això, el consistori ha preparat una diada de festa i ell va relatant els diferents actes: jurament a l'Església amb ofici, corregudes al capvespre, ballades amb xeremies, flabiol i tambor, i, al vespre, festers i animares. A més d'això, i principalment, el poema fa un balanç de què significa el nou ordre polític, fonamentat amb la Constitució.

Es tracta, així, d'un poema que pretén donar suport a aquest nou ordre. Fa una crítica de les coses que passaven i ja no passaran més (impostos excessius, escorcolls ignominiosos a les cases, per part dels inspectors, inseguretat i arbitrariedad de la

⁷ Joan MAS I VIVES: *Josep de Togores i Sanglada, Comte d'Aiamans (1767-1831), Biografia d'un il·lustrat liberal*, 117.

justícia, corrupció, etc.). I com a valors positius, del nou ordre, destaca la llibertat, la justícia i la igualtat davant la llei.

Pastora'nem á la Vila
á la Vila, bôn amó,
á la Vila se públíca
vuy la Constitució.

Demá se jura á l'Iglesia
l'ofici dirá'l Rectó
y ôrga y altar fumad
y també hey heurá sermó.

El cap vespre corregúdas
y llevó, qui's lo milló,
ballarém ab xeremías,
fabiôl y el tambó.

El vespre hey heurá nimáras*
festers, y molta claró
Pastora'nem á la vila
a la Vila, bôn amó.

D'aquí'nvant podrém pagar
be la contribució,
mos llevaran tots los dreds,
talls, y l'impozició.

D'aquí'nvant, hermoza mía,
ja no veurém ab doló
las espías** per ca nôstra
manejjant el poñidó.***

Per una mica de fum
ja no viurém ab temó
d'havé d'anar sempre fuits
ó morir dins la prezó.

Ja mos comanda la Lley,
no mos comand'un traydó
qui robava y qui s'umplía
en nôm d'el Rey el serró.

Tenim tenim llibertad,
de fer mal, Pastora nó,
llibertad de fer tenim
lo qui's just y qui's raó.

Devant la Lley som iguals
No s'admet distinció
qui la fá la pagará
maldement sia señó.

El Rey may es responsable
de cap mala funció,

pôd fer bé, no pôd fer mal,
axô si que's un gran dó.

Las Corts mos defensarán
sempre'n tota ocazió,
puis per axô las envia
á Madrid la Nació.

Pastora tot nirá bé,
y bé la Religió
s'observerá, si s'observa
be la Constitució.

Ella fôrt en cada plana
mánda se li don l'honó
y totas las malas sêctas
proibex ab tot rigó.

El qui't diga lo contrari
ó viu en b'un gran erró
ó sinos es mes dolent
que de pajella majó.****

Son Deu es la sua panxa,
pô te de pêrde'l panxó,
y vól viurer cama'l ayre
d'el fruit d'el nôstro suó.

Creume á mi que jô't dic ve,
jo no parl enganadó,
no t'aturs en parandengas, *****
no t'escolts aquest rumó.

¿No veus al Rey qui destêrra
per indigne polizó
á qui no vulga jurá
nôstra Constitució?

O son ximples ó son vils
els qui l'han preza'nvensó*****
que rabii qui li sap greu
que se muyra d'esclató.
Anem nôltros á la Vila
á la Vila, bôn amó,
á la Vila hey ha bonansa
y ha calma no maró.
A la Vila hey ha contento
hey ha góx, no hey ha tristó,
á la Vila se públíca
vuy la Constitució.

Notes de l'editor:

*.- *nimáras* o *animares*, DCVB = il·luminació festosa, (en castellà alimaras). També a Binissalem, fer animares, o sigui, animar amb paraules encoratjadores.

**.- *espías*, es refereix als inspectors de consums, que entraven a les cases per detectar el contraban.

***.- *poñidó* o *punyidor*, DCVB = que puny, punyent/bastó punxegut per a punyir les bísties (bastó que duen els inspectors per fer la seva feina d'escorcoll)

****.- *pajella majó* o *de pagella major*, DCVB = fig., de marca major, de gran manera, de gran intensitat, (Mall.)

*****.- *parandengas* o *parendengues* o *pelendengues*, DCVB = Coses inútils o que destorben en lloc de fer profit

*****.- *anvensó*, DCVB = pendre en vençó (a Mall.)/ concebre aversió o malvolença contra algú.

Poema número 9

Surt al número 15, de dia 10 de març de 1821, a la pàgina 116. És a la conversa entre "Lamo'n Sutro, Lamo'n Llana, el Señor Blay, Mèstre Juliá, el Pastor y la Pastora d'Ayamans". Però, de fet, el poema no està directament relacionat amb el col·loqui. L'autor aprofita la conversa per introduir-lo. El canta la Pastora d'Ayamans, la qual diu, sense venir al cas, "escoltau les cansons de las festas de la Constitució, puis em pens que no las m'haveu sentidas cantar"

Aquest poema, fa referència a l'anterior. Explica com anà la festa de la Constitució a Binissalem. Per això, hem de suposar que també està escrit al 1820, després de la festa del jurament de la Constitució. Podem dir, de moment, que aquesta va ser entre el 19 de març i el 23 d'abril, de 1820, a Binissalem. Aleshores, Amengual estava perfectament assabentat dels esdeveniments a Binissalem. Havia estat elegit regidor, síndic personer, al nou consistori constitucional i jurà el seu càrrec el 24 de març de 1820.⁸ Així, ell mateix va participar en l'organització i en la festa que a continuació es descriu.

El poema està dirigit a les pastoretetes d'Ayamans que no han gosat assistir a la festa i que, després de l'èxit d'aquesta, estan interessades en conèixer els detalls. Aquest poema, és un retret a algú? Per què, precisament, són les Pastoretetes "d'Ayamans"? Potser està dedicat al Comte d'Aiamans, Josep de Togores, tal i com apunta Joan Mas i Vives.⁹

La veritat és que no hem trobat cap referència que avaluï aquesta teoria, malgrat sigui altament possible. Certament, el motiu del retret que se les fa, de no anar-hi, no és esmentat i sembla no ser per motius ideològics, de la persona o persones absents. Més bé, l'autor les tracta amb una certa confiança i simpatia.

En aquest poema, com en l'anterior, la peça clau temàtica continua sent la Constitució, i l'autor continua argumentat sobre el nou ordre polític, amb més detall

⁸ AMB, sig. 39.

⁹ Joan MAS I VIVES: *Josep de Togores i Sanglada, Comte d'Aiamans*, 118.

que en els anteriors poemes. Potser, cal destacar, l'aire festiu i l'alegria de l'èxit, amb el qual intenta contagiar el lector.

Com a detall, a l'estrofa número 10, fa referència a la publicació de la Constitució en mallorquí. De fet, ell, en l'època en que escriví el poema, ja treballava en el Setmanari i probablement ja l'havia traduïda, la Constitució (el Setmanari va sortir el 2 de desembre de 1820). A la pàgina 6 del Setmanari, i posant-ho en boca del Pastor d'Aiamans, ens explica els motius del retràs de la posta en marxa del Setmanari: "L'alegría que tinguérem de jurar la Constitució fone sens igual; perô tota se convertí en tristó apenas haviam acabat de fér festas y de donár gracias á Deu per haver ubêrt los uis al nôstro Monárca. Mos arribá la mala noticia qu'á Mallôrca hey havía la pêsta dels Môros, y qu'á son Servera y Artá se'n morían côm a ratas... Are ja véus si tens motiu per donarmé tanta reñina perque no he esplomiguesad los puntos de la Constitució, segons lo que prometéres a las Pastoras d'Ayamans quan tornáres de las festas Constitucionals".

¿Vos sap gréu no ser
vengudas,
pastóretas d'Ayamans?
antes antes, pastóretas,
m'haguéseu creguda abáns.
Are tot lo voléu sébre,
No cesáu de preguntá,
!de diró á veureu, al-lôtas,
quina diferência'y ha!
Heurieu vist los balconés
las finestras y portáls
arquejjats de poll y flôrs
ab formas mil deziguáls.
Los carrérs féts un trispôl
de murta de par en par,
y llums tants que trasmutavan
la nit fósca en dia clár.
La plása alégre mostrava
Un cadafál be'n al cas
Brillánt côm l'áuba qui trenca
entre niguls de domás.
Heurieu vist de la Sála
sortí respêcte cauzant
formát tot l'Ajuntamént
el també devánt devánt.
A l'Iglézia sen ená
tot el Pôbble acompanyant,
y de vivas y mil vivas
tots los carrérs axordánt⁽¹⁾

Tots enávan fôra côrda,
véis, joves, petits y gráns.
¿Vos sap gréu no ser vengudas,
pastóretas d'Ayamans?
¿Are vos ne penediú?
jau crec; no féseu espánts,
antes antes, pastóretas,
m'haguéseu creguda abans.
Nôstra Constitució
heurieu vist publicá
en Mallorquí, que totôm
la va enténdre y capiá.
Jô, la sé pes cap d'els dits,
ni já may en fojirá,
!ó ben haje qui fonc cauza
qu'á la vila vax ená!
Es tant bôna qu'ella básta
per durmós felicidad,
dóna la má á la virtud,
dóna cása á la maldád.
Quius lo diu á s'enrevés
vos engana côm un mác,
aturáuvos una mica,
jô vos treure'l gat d'el sác.
Já gozám d'independência,
já gozam de llibertad,
es dir, de persona alguna
já no som una heretad.
Já no côm una hazienda

ó côm xòts en es mercad
se donerán las Provincias
per cómpria, dôt, ó berat.

Já sémpre serém d'España
mentr'España durará,
España es indivizibble
nigu la pod desmembrá.

Já la lléy es qui cománda
no'l caprixxo d'un tirá
sa Lléy que sas Córts mos dictan
y qu'el Rey mána observá.

El pendillo⁽²⁾ já pod prénda
qui no sia Cristiá
qui profésa mala rêl
d'España sen há de ená.

Puis la Constitució
será sémpr'un emberás
perque cap sêcta dolénta
puga já may treure es nás.

Já de fêr trucs y baldufas⁽³⁾
no tornerà veni'l cás
perqu'ella compôn las vazas
totas á punt de compás.

Já d'aquí'nvant estranjêrs
no mos vendrán á mandá,
el Pôbble matéx destina
els qui l'han de governá.

Já per una guêrra injusta
no mos prendrán d'el costat
ni durán emperá bálas
los fiis ó l'enemorat.

Já may per maliciada
dins la prezó's podrirá
un melenat innocent
qui no há fet mal á pá.

Já may á qui'sterá prés
el tractarán côm un cá,
ni cadénas ni grillóns
já no li pôden pozá.

Já no's veurán tánts de pléts
ni já tampôc durarán
tóta la vida d'un hómo
aqueulls pòcs que se veurán.

Pléts tant mals que qui los pèrd
tot núu arriba á quedá

y queda sensa camía
qui los arriba á guañá.

Los majors nirán alêrtá
l'interés no los torsá,
la bósa ni's rebozillo
la sentència no ferá.

Els duran el jôc ben nét
per no fer mal averañy
qu'el ban duan á l'esquéna
côm las cábras tot soláñy.
No's mirará cáp ni cára,
(patirá qui ferá mal)
ni tu ni vôsemercé
la Lléy per tots es igual.

Sòls el Rey d'un flac servici
ben esseptuát está,
per ell pagará's Ministre
qui'l mal aconseyerá.

Já no sòls pagarém lo just
á nigú s'obligará,
á pagár sòls un oxxávo
mes que per lo que tendrá.

Já d'aquí'nvant tots los págos
dins un avenc no caurán,
y tampôc en fôrros fuyos⁽⁴⁾
já sebrem que no's fondrán.

Cada més aquell qui còbre
los cóntes ferá stempá
y si cas ey fá matúta
totôm clara la veurá.

Mos ne durán un papé
qu'el meu Pastó llejirá
á lómbra d'es pi de Tôfle
quant sesterá'l bestia.

Mos dirá lo qu'es entrád
lo qu'es axit mos dirá,
lo que'y fálda, lo que'y sôbra
fil per ránda'splicará.

Mos dirá si'ls contes bátan⁽⁵⁾
mos dirá si van cabals⁽⁶⁾
sap qu'es de lletre ferit,
ell ja pasava'ls vespráls.

Perô xuxi qu'en vá véure
la lletre vá dexá ná,
y vengué á fermé s'escôla

y en jô's va graduá.

Encáre'n sap de menuda
ell esplomiguesará
de la Constitució
los punts que déx de tocá.

Y veuréu que'n lo que máns
sémpre fér al mitx de'l blanc
y veuréu que si mos fálda,
sémpre nírém côm el cranc.

El respêcte y reverência
no cesa d'encarragá
á nôstros superiors
sens podermos escuzá.

A las Côrts obediência,
en el Rey fidelidad,
á la Pátria la defênsa,
en el prôcsim jermendad.

El dôls amor de la Pátria
sémpre mos ha de inflamar.
Ha de ser just y benêfic
el qui la vól observar.

No cregeu á los qui diuen
qu'es féta pel nôstro mal,
es dolént, ó vá enganát
aquell qui vos diu un tal.

La pô de pêrda un empléo
de no poderí arribá
qui no té suc de sarvéll:
axô's qui los fá xerrá.

La pô de pêrda aquell drét
d'á totôm cabrestejjá(7),
y trêure la sanc d'els pôbres:
axô's qui los fá xerrá.

La pô de pêrda aquell puesto
apropôzit per robá
y per viure d'el enbróll:
axô's qui los fá xerrá.

La pô de pêrde la grípia(8)
y de no podé engrexá
demunt l'esquena d'els altres:
axô's qui los fá xerrá.

Per axô plôra s'al-lôt
y per axô's que sen van
á môure qui no'y sap més
per véure côm ó desfán.

Dexensé de fér traull
per rebitre els mateis claus,
qu'es perdán millons de vidas
primé que no sér esclaus.

Dexensé de l'innorância
de l'innocência abuzár,
que la cóua qu'han mostráda
no la pôdan amagár.

Totôm sap los seus mirácles
encáre qu'es pinten Sants.
No vos beguéu lo que xêrran
quatre vils, quatr'innorants.

Al-lôtas fôseu vengudas
heurieu vist predicár
las cozas que jô vos dic
y més que no se esplicár.

Que la Constitució
ha trêt digué de trébay
y donad la vida España
qui'stava á s'ultim báday.

Y vá pintá tan al viu
lo pesát, lo que vendrá,
que plorávem d'alegria
y ell matex vá plorá.

Es hôme de qui fá fé
hôme de qui cas se fá,
diguéren qu'es un Prió
d'un convent de per ellá.

Heurieu vist corregudas
allôure(9) y de dins el sac,
se váren corre'ls pollástres
el cambux y el tebac.

Las cócas y las rostillas,(10)
rebozillos y volants.
¿Vos sap greu no ser vengudas?
m'haguéseu creguda abáns.

Heurieu pogut sentí
côm uns Seños de Ciutat,
tocávan una guitêrra
deyan á lo puntejat.

Côm que fós ellô que sônan
las señoras d'el veynat,
qui li diven un piáno
si's nôm no li tenc errad.

Heurieu vist á la plása

de cap-véspre un ball perad⁽¹¹⁾
qui durá tota la nit
sensa may está aturad.

El tambó, las xeremías,
el fabiòl, á sonár
de tanta jent que'y enáva
no podían raó dár.

Las camas encare'n saltan
bellería y vax bellá
molt més que totas sas áltas
perô may en vax cansá.

Y creyzó qu'á férme rétre
va fe'sfòrs be cada qual;
lo qui ve de gust, may cánsa,
lo qui grada, may vé mal.

Are y tot ey tornería;
perô no'y podrém torná
puis la Constitució

Notes de l'editor:

(1) *eixordar* = un soroll molt fort/deixar (algú) com sord

(2) *pandillo, prendre pandillo*, DCVB = anar-se'n furtivament.

(3) *fer trucs i baldufes*, DCVB = fer la pròpia voluntat sense limitacions (Mall.)

(4) *forros fuyos*, (a Joan Josep AMENGUAL, *Diccionari*), anar o torbar-se en forrosfuyos = fr. fam. ocupar-se en coses inútils

(5) *batre es compte*, DCVB = sortir bé el compte, haver-hi coincidència entre la quantia real i la calculada (Bunyola)

(6) *anar cabals els comptes*, en el sentit que les despeses igualen els ingressos.

(7) *capbrevar*

(8) *grípia* = menjadora per als animals

(9) *a lloure* = en llibertat, sense subjeccions

(10) *rostilla*, DCVB = rosquilla (a Mall.)

(11) *ball perad*, tipus de ball

(12) *aguar*, DCVB = corregir algú, fer-li perdre un defecte o vici

no's tornerà publicá.

Sémpre sémpre la tendrém
já no's tornaré llevá
tot hòme de be per ella
se dexará trosejjá.

En tant de témps d'amargúra
já mos podém aguá,⁽¹²⁾
si mos torbám un poc més
mos arriban escorxá.

Gloriysé Binisalêm
d'unas festas tant brillants,
y glorysé del contento
de tots los seus habitants.

¿Vos sap greu no ser
vengudas.

Pastorétas d'Ayamans?
antes antes, pastóretas,
m'hagueuseu cregúda abans.

Poema número 10

Surt en el número 17, del 24 de març de 1821, a la pàgina 133. Es troba en la conversa entre "El Doctó Pere d'Alaró, el Cabrer de Lôfre, y el Pastor de Solleric". La conversa comença amb unes paraules del Doctor Pere: "Escoltau aquestas cansons que m'han enviadas de Barcelóna, y veureu côm los Catalans son bôns joves, ni tol-leran que algú se brul, ni don un pas cuantre la nôstra Constitució. Fone el cas, qu'algun pasagnarôl, cuya pátria es tota terra de cucáña que qui maneo á-y fa, á-y guáña, no podent mirar la mar plána, ni la calma de la nôstra pacífica navegació, y desijjant un trastorn y alborôt per no pêrder el poder de viurer panxa'l ayre demunt la esquena dels altres; va fer estampar un papé molt mezzinad côm veureu... are llejiré las cansons de Cataluña perque segurament que no's xupava'l dit el qui las va compôndre".

Si fem cas a la cita, l'autor de les cançons no és Amengual, el qual, només les recull pel seu interès propagandístic al Setmanari.

Diàleg entre Damiá y Bernat, que servex de contra Diàleg a la conversa entre Albêrt y Pasqual.

Bernát

¿Que no has llegid Damiá
un paper que totòm diu
qu'es moltisim subversiu
en idioma catalá?

A mi me'l van esplicá
y si cás no m'han mentit,
cregas que's mol atrevid
lo qui l'ha dad á la imprenta
y que's un servil que intenta
resultar per son partid.

Damiá

No sé Bernát, á fé, á fé,
mes de lo que tu m'esplicas,
y si cás no't mortificas
digasme lo que conté.

No sé Jesus meu, no sé
côm y ha gen tan ignorán
qu'encare estigan burxan,*
veyennos tan decidids,
á voler môurer partids
que contra'lls resultarán.

Bernát

Jô Damiá no podré darte
una'zzacta relació,
perque's llarc, y á mes d'aixô
cregas que fora cansarte.
solament podré insinuar
de tal paper l'esperid,
es dolen côm ja te dit,
es infame, es sediciós,
y es un servilón mol grôs
lo talén qui l'ha parit.

Mix jocós, y mix formal
fa una fosca descripció
de nôstra Constitució,
tractánla sempre mol mal;
sense gracia, y sense sal,
alarma los ignorans;
ab desprêcis los mes grans
á los de las Corts ataca,
las autoridads maxxaca
apoyanse ab Deu, y els Sans.

Damiá

Ja comprenc lo que vé á ser,
será algun d'aquells gruxuts
farts, y drôpus** mol panxuts
qui ha escrit semblant paper:
d'aquells que nos vòlen fer
(de Santedat ab la capa
y ab Religioza solapa)
veurer lo que es bo, dolen,
perque veuen clarament
que sels acaba la ñapa.

Aquell temps es acabad
que'ns feyan veurer la lluna
ab una côba,** ya es tontuna
y clarisim disbarát:
havém tan adelantad
tornarnos en lo temps vell;
ya no som tan durs de pell,
nos entra la rahó clara,
y la gen que vivim ara
tenim mol net lo clatell.****

Bernát

Lo tenim net, Damiá,
una porció mol gran,
perô y ha mol ignorán
que's facil de soborná:
creurías que no faltá
qui digué (y de tot côr)
qu'estimava mes que'l ôr
aquell paper deliciós,
y el guardava com si fos
un preciosisim têsor?

Damiá

D'aquestos no'n fasias cás
que los uns per sa ganancia,
los altres per ignorancia,
que estan seduïds veurás:
per Burros los deixarás
perque segons van obrán
may se descarregarán
á pesar que'ls ho digueren,
es dir, que Burros nasqueren

y Burros se morirán.

Bernát

Si Damiá, però tonán
á nôstra conversació,
creurás que d'inquisició
també 'n parla allí bastán;
y arriba son ôdi á tan
que diu descaradamen,
que tot llibre bô, ó dolen,
que l'ex-Santa nos privá,
es perdút qui'l llegirá
ó pecará mortalmen.

Damiá

!Quans ne tingueren privads
per la nôstra mala sôrt
que dehuen ab lletras de ôr
eternamen sé'stampads!
!Ah! quan, y quan atrasads
nos tingué la inquisició!
¿Y ab zêl de Religió
que'n tot temps aparentaren
digas Bernat ¿no priváren
la nôstra Constitució?

Luego si qui llegeix
un llibre per ells privád,
ha de fer un grôs pecat,
que mols pequém apareix;
ya pôd desd'ara mateix
posá lleña per l'ivêrn,
en lo cêl lo Pare etêrn,
pues segons lo tal opína,
fins los nôis de la Doctrina
van á parar al infern.

Bernát

¿Saps també ab lo que's fica
sobre si tôcan ó no
los bens de la Religió,
!côm se coneix que li pica!
ya veyem segons s'esplica,
ben bé lo rezôrt que'l môu,
be dona á comprendre prou
per mol que se hagia ocultad
que es algun qu'está nafrad
y que la llaga li cõu.

Damiá

No era una picardía
qu'ells tinguesen del Estat

una grôsa cantitat,
y'l Militar res tenía?
ja's veu, aixis succehía
qu'ells estavan côm un ram
de flôrs que sovin regám;
ben grasos, ben recreads,
y miraban als Soldats
despullats, y môrts de fam.

Repartinto ab equitat
totôm podrá viurer bé,
y es prodrán pagar també
los grans deutes del Estat:
mes no era proporcionat
ni pôt aprobar ningú,
que lo un se quedia dejú,
y laltre moria de far,
ni tenir (per dirlo clar)
los uns cent, los altres hú.

No vull dir no per asô
qu'á tot Religiós pruden,
li faltia son pasamen,*****
ni bôna manutenció;
deu procurar la Nació,
mol puntualmen pagarlos,
obeirlos, estimarlos,
pues son personas sagradas,
per Cristo recomenadas
y debem tots respectarlos.

Parlo d'aquells solamen
que ab son môdo ja edifican,
y que sôlamen predicán
per bé, y repôs de la gen;
d'aquells hòmens de talen
que imitan al Redemptor,
es tot caritat, amor,
justicia, y beneficència
y que prestan l'obediència
a'n al Cesar son Señor.

Perô los Sacerdots tals
que per la sua ambició
van sembrán per la Nació
guêrra civil, y altres mals;
son uns dragons infernals,
furias que habém de acabar,
contra ells debém clamar
fins lograr esterminarlos;
que no mereixen mirarlos
côm ministros del Altar.

Si amic meu, mes que may, ara
constancia, rezolució,
valor, firmeza y unió

ya qu'els vils trêhuen la cara,
fem que la pàguien ben cara
insolència tan notòria:
coronemnos tots de gloria
si'ns provocan á la guèrra,
y no quedia en nostra tèrra
dels servils ni la memòria.

Nota

Dihuen que han pres un tornér

á instancias de la Milicia,
però crec que la malícia
en altre puesto deu ser:
no té trasa lo paper
de ser fet á cop de torn,
no surt lo fôc d'aqueix forn,
no, no faltan vils talens,
ques valen del ignocens
per donarnos un trastorn.

Notes de l'editor:

* *burxar* = punxar amb la burxa i, per ext., amb qualsevol instrument o arma de punxa.

** *dropo* = que defuig el treball

*** de donar coba

**** *Esser net de clatell*, DCVB = esser molt viu d'enteniment

***** *passament* = renda suficient per a viure

Poema número 11.

Surt al número 19, de dia 7 d'abril de 1821, a la pàgina 148. Ara, la conversa és entre "El Pastor de las Artigas, y el Cabrer de Lôfre". El tema de conversa era la corrupció a l'antic Règim, concretat amb un cas d'un Tinent del resguard, el qual participava del negoci del contrabàndol.

Aquest poema consta només d'una estrofa. De la forma en que està escrit, ben bé podria ser una tonada popular en aquella època per part dels liberals. Altrament, també hi cap que sigui un poema escrit per Amengual. El poema diu així:

Fet está de vostra* sòrt
Servils arrufau el nás
Que deem are y en tot cás

Constitució ó môrt

Nota de l'editor:

L'original posa "nostra", però a la pàgina 159, del següent número del Setmanari, hi ha una correcció de l'errada i es demana canviar-ho per "vostra".

Poema número 12

Surt al número 20, de dia 14 d'abril de 1821, a la pàgina 157. La conversa és entre "Lamo'n Sutro i L'amo'n Llana". Parlen sobre els impostos, en concret del vi i de l'aiguarent. S'han baixat els preus, però, com que la gent beu més, hisenda recapta més. L'amo en Sutro diu: "Are totòm ja pot beurer á la clotella,* ahir la tavêrna de can Patôrxá estava d'en gom en gom, el taverner abocava y vax sentir aquestas cansons".

Per això, podria tractar-se també, tal i com apunta l'autor, com el cas del poema anterior, d'uns versos populars entre els parroquians de tavernes.

Póza suc ô lleva vidra
 mala pereza't roég
 pôse fins que sentas tec
 al cap d'amunt es la mida.

En tirar el cap enrerra
 es facil de buidarló
 y perque'n vejas milló
 se fa d'aquesta manera.

Nota de l'editor:

* a la clotella, DCVB = en gran abundància

Poema número 13

Surt també al número 20 del Setmanari. Aquest es troba en un article comunicat que es signa amb les inicials B.D. El tema, com es pot observar, també fa referència al nou ordre polític i el poema, d'una estrofa, es correspon amb l'estrofa número 13 del poema número 8. Aquí, Amengual assegura que las cançons constitucionals "Pastora anem a la vila", poema número 8, eren conegudes i, fins i tot, cantades per treballadores del camp. Potser era així i, potser, això és un element literari de l'autor, que també podria ser l'autor de l'article: i usar aquesta tramoia per afavorir la difusió de les seves idees.

L'article diu així:

"Un bergant qui altre temps no se feya coca* ab la Constitució y qui are la *traga* per fôrsa, pasava boca de sol'lera entre'l Serral y el torratxó d'el Camí de Can Damêto de Binisalem. Las al-lôtas qui la fan a Bellveure y á Can Pere-Antoni, venian de axarcolar corrents côm a cabrídas, y hermosas côm unas flors, cantant las cansons constitucionals *Pastóra aném a la vila*, la tornada era la de la de la Caxxuxxa, y á lo últim feyan aquella desmayada y dolsa cadència que s'acôstuma. Ell no lo pogué sofrir y los digué: *aquest sospir que feis á la derrería que's de jam? Mes valdría aprengheseu la Doctrina Cristiana*. Ellas respongueren: *fam ó no fam lo cêrt es que no'u y heuría tanta, si no'y hagués tants de pandêros cristians de pan fonteta côm Vosté. Però scolt aquesta cansó y el sospir de la fi denotará los gemegs que Vosté feya el dia que torná la Constitució*".

Son Deu es la sua panxa
 pô té de pêrda'l panxó

y vól viurer cama'l ayre
 d'el fruit de nôstra suó.

Nota de Nota de l'editor:

* no fer-se coca, DCVB = no ser amics

Poema número 14

Surt al número 21, del 21 d'abril de 1821, a la pàgina 165. Està en la conversa entre "El Rector, y l'Escolá de Biniagual". El tema és la dessecació del Prat y l'Albufera (d'Alcudia). Fa referència a que això ja s'ha fet a Ciutat (al Pla de Sant Jordi). El Rector ho explica a l'escolá i li diu: "Tot está subjêcte'l home. Res dexa de cedir a-n al temps y á la constància... S'hi podrà sembrar blat i no sortiran més diners de l'illa. Es una jugada econòmica. Amb la introducció de cultius, com la patata i el

tabac, equilibrarem la balança de pagaments, el dèficit comercial”, defensant l’execució d’aquesta dessecació.

Segons la conversa, el Rector va anar a caçar a L’Albufera, i va compondre una poesia en dues parts. En aquest número es publica la primera part. La segona part ho serà també al Setmanari el 30 de juny de 1821, en el penúltim número, el 31. En aquesta primera part es fa una descripció de la caçada, complementada amb una descripció del paratge, del dia, de les incomoditats de la cacera i dels barquerers, o buferers, sembla ser, gent un poc especial, o de diferent tracte.

La casáda de la Buféra = Primera part.

Qui no sap á Deu pregá
 que vaj`un dia á casá
 d`Ivêrn á dins la Buféra:
 no crec que tenga quiméra
 altre pic de tornar`y;
 al menos per jô se di
 que primé aquesta buféra
 que tenc á suquí derréra
 m`inflan côm un llimó,
 qu`en el pònt de Son Seño
 en vejen torná`nbarcá
 y axó`ncâre á pezá
 que férem bona casáda
 que si la feim esgerráda
 ja`y heuría mes serôl;
 però n`obstante si vól
 la matexa espedició
 torná pesa Son Seño
 jo`ls hy puc acompaña
 con tal que tenc que quedá
 l`anit segona y derréra
 côm vax fé l`anit priméra
 dins la Pobblla entr`hermozuras
 que val mes de las dulsuras
 dins la Pobblla disfrutar
 d`un grat y tierno cantar,
 de patêticas tocâdas
 del piâno; acompañadas
 ab guitêrra y violí
 qui tot junt form`l mes fí
 el contrâste mes gustós,
 forma el sô mes amorós
 la mes grâta melodía
 y la mes dolsa armonía
 que ja may s`hagués sentit,
 que pera`n son c... humid
 per síquis, estañis, cañás:
 y que mata centenás
 de fôtjas, colls-blaus, ugrons,

rosas, setlas, moratons,
 pardas, ôcas, galls-favés,
 y que tots cuants de cués
 a-y ha dins el buférol.
 Era ja sortit el sôl
 com en el pôrt arribârem,
 aguardant allá trobârem
 un barqué ó buferé
 câra de mal taconé
 y cara de mal conôrt
 y cara de forat tórt
 y cara de renegat
 un Arqueonte pintat
 y tant llex que no té fí.
 Lo primé que mos va dí
 fonc pêsta, misa, batáy,
 y despues un seregay
 de creus y devociions
 y bônas oracions
 per sentir una beyâta.
 Entrem`y que bé se tratta
 vax dir a mon compaña
 y saltám dins un barcô
 justifet una pastéra;
 per devant ó per derréra
 per un ó altre costat
 ja se tôrs, ja`stá jirat
 com qui bellá cuantradânsas:
 Lo matex q`unes balanzas
 al instant se trebucava
 allá hont el pes donava.
 En fin pésam mal que mal;
 y per la síquia Reyál
 travésam mil estañols
 sempre á la vista d`estôls
 d`animals, qui mos nadavan
 devant devant, y volavan
 antes d`á tir arribá.
 Aquí dexám un cañá;

allá dexám mil sesquéras;*
 á sullá dos mil bovéras;
 entrám ja dins l'estañi gran;
 los compañeros trobám;
 los crids el ayre ensordéxen;
 los animals mos cubrexen;
 del sôl rôban la claró:
 ja no se sent mes rumó
 que trôns, crids, y renôu d'alas
 un pery d'oras no malas
 pesârem nos pod negá.

Aquí la nit comensá
 á jelar al ambient:
 ja se môu un cap de vent
 mes fret q'un nas de beyâta:
 ja la lluna un camp de plâta
 ab los seus rayos formava
 sobre l'aygua qui brillava.
 Mos embarcám cada qual
 tirant devés el Basal
 per vel-lá tots arrufats
 allá arribám tots jelads
 las dens mos saltan de fret
 mos pozám côm un pollet
 tots sols dins una sesquéra
 ab la pitjâda priméra
 mos comensám enfoñá
 ab la segona á trobá
 aygua, brôu y serigôt
 ab la tercera aquell llôt
 mos arriba á los turmells
 mos fa tepá'ls oronells
 una oloreta molt râra,
 côm que fos xella** de frare;
 côm que fosen enseymâdas
 que las mônjas apretadas
 los demetins solen fer;
 en b'un pic vos lo diré
 com que fos alló que'l gat
 no sôl dexá destepad
 en haverse proveit.

Despues d'haver recullits
 las pesas qu'allá matârem
 altre pic mos embarcârem.
 El xixórro ja s'enquélla
 altre pic oló de xélla
 el nâs mos torne ferí
 porque per podé sorti
 per poderlo denquellá
 fôrt aguérem d'estrebá***
 fins el fanc en b'un garrôt

y per pâga aquell fancôt
 com mes lo tôquen mes pud.
 Es un navegá ben brut
 es un porqueñi navegá
 y l'haguérem de pasá
 fins que fórem á las câzas
 allá compôstas las vazas
 y despues d'haver sopad
 partiguérem aviad
 á descansar un istant
 era un gust al entretant
 sentí jurá'ls buferés
 côm que fosen carretés
 no dic bé: porque'quell dí
 de'quell refrá mallorquí
 júra côm un carreté
 júra côm un buferé
 estaría mes ben dit.

No pasava mitja nit
 y ja'stâvem axicats
 los buferés aprontats
 aguardan impacients
 mos embarcám y las dents
 tornen comensá á ballá
 las bârcas s'han de'turá
 per rompre los frets crestais,***:
 pasen bufâdas y rais
 d'un vent qui secôrre els pels,
 !Parexía qu'ets estels
 en jêl s'eren trasmutats!
 En fin arribam jelats
 á travesá la buféra
 y arrufads dins la sesquéra
 ja mos tornâm á pozá
 ja mos tornâm enfoñá
 ja tornâm está'n remuy
 ja tornâm fe'l matex truy
 que férem la nit pasada.
 Acabârem la casâda
 ja's feu hõra de partí
 los barqués tórnen vení
 entrám dins la pêsta rôjja
 frescs com una camarrojja
 e... beñad y câra trista,
 ja's presenta á nôstra vista
 el pontet de Son Seño

á-y arribâm el barcô
 sâltam en têrra y partim.

Ja veis si'y puc dir de prim
 y no'n he dit la mitat

es un plé***** mâsa cansat
 es un plé qui costa masa,
 encâre que matan câsa
 per molt que pujan matá
 may s'arriba equilibrá
 la pena y devertiment,
 l'alegría y cansament.
 no'rriban á ser iguals.
 Es un gust veure animals
 sempre nigulat qui'spânta,
 es un gust á câsa tanta
 poderli sempre tirá:
 es un gust veure cañá
 per tot quant la vista alcânsa.
 es un gust de l'aygua mâsa
 veure'l curs tan placenter:
 es un gust veure'l plantér
 de sempre verdas sesquéras:
 es un gust veure bovéras
 coronadas de fluxells:*****
 es un gust los tamarells
 veure qui no'n ha vist may
 ¿empero no's un treball
 no's un disgust, no's engorro
 navegá dins un xixorro
 just com un carabàsot?
 ¿No's un disgust aquell llôt
 la mala olor ensumár?
 ¿No's un disgust agafar

un pop dins una sesquéra?
 ¿No's un disgust de carrera
 docents animals ferir;
 emperô en aguastá'l***** tir
 dêu pasas, dins un cañá
 veurerlos tot d'una entrá
 y dexá'n als pensaments
 d'anarlós ab pans calents
 derrera á ferlos testets*****?
 ¿No's un disgust patí frets?
 ¿No's un disgust tremolá?
 ¿No's un disgust travesá
 pe'l fanc sempre xic xac
 sempre humits com un llimac?
 Aném si que's preferibble
 aném que's menos terrible
 aná á casá'n mix del sôl
 un dia de Juriôl
 per garrígas ó piná
 per montâñas ó camp plá
 ó per qualsevòls terrenos;
 un no se'nfoñe á lo menos
 ni pôze'l pêu á llôc flux.
 Emperô no torném pus
 á casá dins la Buféra
 porque d'ivêrn búfa era
 y encare
 búfa es are

Notes al poema:

* *sesquera*, DCVB = planta gramínia semblant al càrritx que es fa a llocs de molta humitat

** *aixella*

*** *estrebar*, DCVB = estirar amb força

**** *crestai*, (Joan Josep AMENGUAL: *Diccionari*) = Allò que és de vidre

***** *plaer*

***** *fluxell*, DCVB = pelussa fina o plomissa dels ocells

***** *gastar*

***** *anar amb testets* (a algú), DCVB = fer-li molt de cas, tenir-li moltes atencions

Poema número 15

Surt al número 23, 5 de maig de 1821, a la pàgina 183. El poema es troba a un article comunicat. Resulta curiós que el personatge del poema sigui un dels personatges d'Amengual que usa en el Setmanari: "Lamo'n Llana". L'article diu el següent: "Sr. Editor del Semmanari Mallorqui, cada vegada que per Espanya á-y ha còlca cozeta los inimics d'el órde (no poden ser altres) escámpan noticias falsas devall

devall y cóntan triunfos y victôrias cuantre la Constitució, y el Corréu* despues vé y los desment. Aí vax trobá jirant papes un borrador qui diu axí, y pens que ve al cas

Victôri primera
triunfo primé
de côm Lamón Llana
atupá'l guerré.

Y el cas entés
ni cap dupte té
q'el guerré li da
azôt de coxxé.

Y el bolcá tot
per dins un fanqué
tant que de cap bolla
en Llana ja'y vé.

El berret va pêrda
la pipa perdé
y dins los calsons

no se que se fé.
¿Puis qui pensaria
q' aquest baladré**
havia digués
tupad el guerré?

Los servils axí
escampan també
victôris triunfos
y al cap derré

Es cada victôri
triunfo primé
de côm Lamón Llana
atupa'l guerré

Nota de l'editor:

* "Corréu", podria ser el "Correu" o referir-se al "Correo Constitucional, Literario y Político de Palma", diari que s'editava en aquesta època a Palma, a la "Imprenta Constitucional Mallorquina" de Sebastià Garcia.

** baladrer

Poema número 16

Surt al número 28, de dia 9 de juny de 1821, a la pàgina 219. Es troba a una conversa entre el "Dr. Pere d'Alaró, L. Llana y L. Grexonera". En el col·loqui surt al cas el tema de la gelosia. Aquest poema, d'una estrofa, també, podria ben bé ser un poema popular de l'època.

Es posa en boca del Dr. Pere, el qual es dirigeix a "Lamón Llana" i li diu: "li vuy donar una medicina cuántre la sua jelozia y consistirá en qu'es penetria y aprenega y reflexion la siguent quartílla que digué una fadrineta á sa mára qui la volía dur molt estreta"

Mumare, vos no'n volgueu
guárdas de vista pôzar

que si jô no'n vuy guardár
debádas en guardaréu.

Poema número 17

Surt al núm. 31, el penúltim número, de dia 30 de juny de 1821, a la pàgina 241. És la segona part de la caçada de l'Albufera. Aquest, és un número diferent, singular, ja que no consta dels apartats que contenen els anteriors números (articles de la Constitució, amb la seva explicació adient, un col·loqui i els preus corrents d'alguns

productes dels mercats de Palma, Sineu i Inca). En aquest número, únicament i exclusiva, s'hi troba aquest poema.

Està escrit en la mateixa línia que la primera part de la caçada. Però, aquí, hi introdueix els elements polítics típics d'Amengual: la defensa de la Constitució, la seva aversió a les beates i a alguns frares, i el seu rebuig als servils, per la seva doble vessant que tenen de fer política. Per una banda, com a defensors de l'antic Règim, que era, segons ell, un ordre arbitrari i corrupte. I en segon lloc, per l'actuació política d'aquests en la seva època, basada, segons ell, en la difamació i en la falsedat.

Segona part de la Casada de la Bufera.

No's manía no's quiméra
 es quant he dit la buféra
 per qualsevòl casadó
 qui'n so fret ó sa caló
 á casar a-y vaje un dia.
 No obstante's una'legría
 es un gran devertiment
 y es un gust eccel-lent
 en els ultims de Febré;
 un dia dels que sòl fé
 tan dols y deliciós
 còm el sospir amorós
 d'el rosiñól en cantar
 antes de l'áuba trencar;
 còm el siulo desitjad
 d'el ocult enamorad
 per l'amante verdadera
 qui d'hôra'n hôra l'espera
 per parlar de son amor.
 Ni fa fret ni fa calor
 es hermoza la diada
 tant el sòl còm l'ombra'grada
 y el vent no's ofensiu
 y tot lliga y tot diu
 y es tot una armonía.
 En aquest ó semblant dia
 sens dupta's devertirán
 tots los qui's en anirán
 á casá la revólada;
 la barqueta arraconada
 ja darrera las sesqueras
 ja per l'aygua fent carreras
 investint los animals;
 no devertiments iguals
 en altre llôc tenirse
 se pôden ni lograse
 ab mes gust y mes descans;
 quiet un sobre los bancs
 d'una barqueta liquera

lôgra triá de carrera
 de mils tirs, y mil y mil
 y sensa esquinsar un fil
 y sensa fret ni caló
 sens fatiga ni suó
 y sens rompr'una sabáta
 cassas mes que no vól mata
 axi dona gust cassá.
 Y no s'en panadirá
 qui cassant ab la botada
 dins la cesquera enllotada
 no vulga pozar el peu
 arraconad el bateu
 y su devant escampads
 en b'un plom afiansads
 de suro *patós* tenint
 los altres niran venint
 á esbarts y á trompons
 pensant que sos companions
 son aquells allá pozads
 y no's veuran engañads
 fins que el trô los'o dirá.
 Emperò qui'y vulga aná
 á fer una pasatjâda
 l'estació apropiâda
 el temps mes bô mes segú
 es cuant la verdó mos dú
 la florida primavera;
 llevô tota la buféra
 se môstra mes agradable
 se môstra mes admirable
 es molt mes interesant.
 Per la siqui devellant
 y casi'nsensiblement
 seguint la mansa corrent
 d'aquella aygua clara y viva;
 ¿cuant hermosa perspectiva
 á la vista se presenta?!
 Allá lluní se veu qu'intentan

las montañas escarpadas
 ab las puntas elevadas
 los niguls sobrepujar;
 aqui prôp un fêrtil plá
 cubêrt de flôrs y verdura
 de cuya vâsta llanura
 los ulls no trôben la fi;
 mil cañoms sembrads aqui
 sembrads allá mil favás
 un palm no se veu d'armás(1)
 de part á part de marjal.
 Un terreno tot igual
 hont no`s veu una pedreta
 per l'esquerra y per la dreta
 encatifad de verdor;
 y de l'aygua el dols rumor
 y el siulo placenter
 d'un vent qui côm enderrér
 y qui côm enemorad
 sospira dins el sembrad
 sobre las fullas movent
 verdas onas blandament;
 y l'olor y l'ambrosía
 que cada floreta envía
 y per l'ayre diffundex;
 sens dupta constituex
 un paradís de bellezas.
 Dóna allâ quexas encezas
 desde sombría espesúra
 á l'amâda qui pastúra
 el rosiñól ple d'amor,
 y debadas son dolor
 de mil maneras esplica
 qu'èlla cerca y las flôrs pica
 sols atenta á pasturár.
 Igual en aquell qui`stá
 preñad d'alguna hermosura
 qui debadas ab ternura
 li cerca dar entenent
 el ardor que`n el côm sent
 que no`s môstra apiedada
 porque d'altri anamorada
 el sort fa á la sua veu.
 Un infinit allá`s veu
 número de pepéyos
 pintads de dos mil colós
 traspasant de flôr en flôr
 un grog allá coló d'ôr
 pozad sobre una floreta
 qui de l'aygua á la rimeta
 el vent engronsar la fá,

ja pren gust en estufá
 el plomatxo d'el seu cap
 ja côm pozarse no sap
 are las âlas estira
 are dins l'aygua se mira
 y veyent cuant se parex
 s'ulsura y s'ensoberbex.
 A una jova semblant
 qui d'el miray á devant
 sos risos va component
 y d'el rôstro atentament
 sos atractius eesimina
 se fa`nrréra y ja camina
 una passa de costad
 se mira`l cos ben tayad
 y veintse agraciâda
 guâpa ayrosa ben plantada
 per ella totôm es pôc
 totôm ha de ferli llôc.

.....

Aquells cañás apiñâds
 semblants á un camp de blat
 côm está per espigár;
 qu'el vent víncla, y fa siular
 sas fullas seguit seguit
 just y fet el xit xit
 de las beyatas á misa
 xit y xit qui una pallisa
 y un bôn setlé merex
 porque`storv'y impedex
 de los bôns el ben résar:
 xit y xit qui de privar
 no`s cánsan tots los Prelads
 xit y xit qu'enbeveyads
 escolten alguns paluds
 y`ls animals betzerruts
 (beyatas falsas vuy dir)
 el fan mesclada ab sospirs
 porque las tengan per bônas
 però jô á las tals dónas
 de`l sagrâd Temple las trêg
 sens atendrá á xêc ni mêc
 ni mirar condició
 que`n tenc obbligació
 sino callan en b`un pic
 cuant jô pas y los`ó dig.
 Axi pogués aturar
 tot aquel moneyetjar
 de las dónas cuant se ventan
 cuant á l'Iglesí`s presentan
 ab el ventâll ab las mans

y sens mirar si'y ha Sants
ni Deu ni Sânta Maria
timant y ab fentezia
cap enrretera pêu envant
s'en entran xerant xerant
entre si las fadrinetas
de flôcs ó de benderetas
ó be d'els anemorads,
y los ventalls aturads
no's veuen un sôl moment
y ric y rac sôls se sent
sôls se veuen venteyadas
just y fet côm las couâdas
de las bistis á la fira
cuant arruxan tira tira
dins la plassa d'el Mercad.
No se si'u has reperad
una'lssa la côua amunt
y una'ltra de su junt
la se tira per devâll,
y una'ltra côm qui báll
la s'engronsa pe's costad;
que ni los ulls aturads
un instant pôden estar
de côuas veure'spolsar.
Axi de concurs un dia
per devertiment arría
dins l'Iglesi los teus ulls
y riurás los de trauils
que fan y de las monadas
veyas viudas y casâdas
y fadrinas côm he dit,
conversant petit petit
cada qual á son redôl
de lo que mes vól ó dôl
ó que mes li cêu ó pica,
y al entretant s'afica
devés el môño'l ventày
y sensa jens d'aturay
l'ôb y el tórna tancâr
l'acâla'l tórna pujâr
are se venta una seya
ares se venta una oreyá
are se venta'l clotéll,
qui tant de tira-muxell
quant un veu ab tant mal vici
te riayas y malici.

.....

Tot aquell temerellá
y tot aquell boverá
totas aquellas cesquéras

mes altas que carritxeras
sempre verdas y lossánas:
Las ayguas ab corrents planas
qui despues d'haver passad
qui despues d'haver trescad
per mil estañòls s'en van
á rendir al estâny gran
el tribut y l'omenatje:
Encanta, y forma un imatje
d'un laberinto intrincad
de que sôls el avezad
passar per sos camins
en pôd sortir de dedins.
Las berraquetas pozadas
de tretxo'n tretxo plantadas
d'els estañys á la vorera
recôrden l'edad primera
el temps de felicidad
en que l'hôme acomodad
entre barrâcas vivia,
en que sôls lo distingua
el mêtir y la virtud;
en qu'era desconegud
l'orgullo tan avorible
l'enveja tan insofribble
insofribble per tots vents.
Los animals mes dolents
mes cruêls perniciosos
son tots los envejosos.
Cuántre'ls bôns ab rabi cega
de mal d'altri sôls s'alegran
si be d'altri senten dí
róncan, no'u poden sofrí
infaman, honrras denigran
amistad en b'ells no lligan
sino éntes degradads.
!Fojuu !ay! d'aquests malvads
fojuu fojuu Ciutadans!
!Son perversos inumans!
Son los qui vos perseguiren
y son los qui destruiren
el monument d'igualdad
de dulsura y llibertad
de ventura y de tot bé;
per fer el primer papé
per folgar y per galdir
entre'l jemég y sospir
entre'l temor y misêri
entre los plôs y desvêri
d'el innocent oprimid!
!Fojuu d'ells, fojuu he dit!

El venjatiu, l'envejós,
 l'egoiste, ambiciós,
 el fanatic, son fatals;
 d'una catèrva de mals
 umplan á qui d'ells se fia
 uzan de las mes impia
 y negre barbaridad
 ab los qui ab dignidad
 pensan y un pôc d'honor
 vòlen superstició
 y ignoranci y burreza
 degradació rudeza
 ulls tepads nigungs talents,
 en fin, ciegos istruments
 per poderse d'ells servir
 cuantre'ls qui vulgan obrir
 los ulls á los seus jermans.
 Son pervèrsos inumans!
 Fojiu, ay! Vos dic, fojiu!
 El Diabbe'n riure'ls riu
 son traidós, son los servils
 polisóns, indignes, vils;
 y vilezas vos ferán;
 en podé vos traírán!
 D'ells fojiu! ay! hermozuras
 qu'heus umplirán d'amarguras
 puis no saben estimá
 y nomes saben uzá
 grosseria y frialdad
 y orgullo y crueldad
 y mal-tracto cada istant;
 un verí tot rabiant
 duan sempre dins el pit.
 !Fojiu d'ells, fojiu he dit!
 No'scolteu a vôstro'n Pàre
 no'scolteu á vôstra Mara
 si'n b'ells vos vòlen unir
 ab valor sabeulos dir:
 "La Religiosidad
 qu'aparentan, falsedad
 es, y supertició:
 y no saben qu'es amó
 cariño ni ben volé:
 y nigu'n b'ells viurá aplé:
 ¿Ells son rics?... Fálta riqueza
 allá hont a-y ha dureza
 allá hont fálta alegría:
 !vòltros faltaréu un dia
 y nozaltres sens consól
 ab so dogal en el còll
 quedarém en mix d'el fanc

plorant llágrimas de sanc!
 Axi matex digaulos:
 "Tirau cazauvos'y vos
 Mumara si vos agrada
 qu'una viuda escalivada
 mos sap dir, y ab raó
 que sòls son dignes d'amó
 los Constitucionals;
 ohiu d'esta los treballs"

En l'añi catorze'l Confés
 á fé creure m'arribá
 que la Constitució
 era just còm l'Alcorá.
 Atlôta tènra y senzilla
 tant fort m'ó vax aficá
 qu'á tots los qui la volían
 etèrn ôdi vax jurá.

Y d'un jove com el sòl
 sòls perque ma l'alabá
 per no viurer en b'escrupols
 mon amor vax apartá.
 !Ay que per cada fineza
 mil desprècis li vax dá!
 pensant !ay! qu'en mirarló
 m'havia de condemná!

!Atlôtas no merexía
 son cariño tan etzá!
 M'estimava: fonc constant;
 però á mi'n feren cazá.

Per Mumare y el Confés
 el còll a-y vax allargá
 en bún !ay! tan mal estèlla
 que no sé còm no'n matá!
 En b'un *servi!*... y tot dit
 en b'una paraula está,
 el temps que vax viure'n b'ell
 no'n dexí ulls de plorá!

L'añi denôu era ja viuda,
 ell no'n podia olvidar
 y sempre que m'encontrava
 los ulls seus feya parlar.

Jô ja d'ell en compatía:
 Mumara se sospitá;
 el Confés no'n volgué absòldra
 que no prometés mudá.

Es lliberal, en digueren,
 heretje, cuantre Deu va,
 y dins l'Inquisició
 dins pôc temps acabará.

!Ay de mi! questas paraulas
 tant en varen asustá

que si per cas l'encontrava
no'l me gozava mirá!

De la llibertad el dia
comensant l'añi vint torná
y de la veritat santa
la veu dolosa resoná.

Ja la llibertad d'imprenta
los meus ulls ha fet badá,
he mudad ja de Confés,
Mumara fa prôu callá.

Ja unida ab lâs etèrn
los trits días de pená,
recompêns ab mil ternuras,
á qui primé m'estimá.

Solament puc di que visc
atlôtas de llevô'nsá:
mon Espós es generós,
es amable côm á pá.

Obsequiós y sensible,
cariñós, sap agradár,
es entés sens vanidad:
!Milló no's pod desitjar!

Atlôtas, las qui estâu
en b'estad ja de cazár
los constitucionals
solament haveu d'amar.

Que sôls ells son virtuosos,
sôls ells saben estimar,
y sôls ells son sempre dolsos
sempre afables sens César.

Peró los servils ingrâds
no mes saben maltractá
un anutx cada moment
no saben sino doná.

Atlôtas las qui estau
en b'estad ja de cazar
los constitucionals
solament haveu d'amar.

.....

Aquells animals sens fi
que no sé côm podé di
ni com acompararó:
no tantas côm fa caló
sigâlas a-y sôl havé
millós son de contarsé
las floretas d'amatlé
á devés mitjant Fabré:
millós son de numerá
devés el temps de segá
las espigas d'el sembrad:
qu'el nombre determinad

sébre de los animals
qui viuen dins las marjals
dins el prad y la buféra.
Bremúla dins la césquera
y devall l'aygua bremúla
la Quêca, y sempre adúla
horror dant de cap á cap:
y la gent qui mes no'y sap
diu que las ânimas son
qui'l Purgatôri'n el mon
allâ dins estân pasant
y son patos qui nadant
tant los es demunt vogar
com devâll per l'aygua anár.
Gent senzilla: disculpable;
perô may es escuzable
qui foménta aquest erró
qui per umplirse'l serró
diu qu'allá's el purgatôri,
y qui conta cólca histori
côm las bruxas de la Vila:
cuant un Seño de Capilla
Mêstre de filosofía
Lectó de teyología
item mes Predicadó;
dugué á l'Inquisició
mes de vuitante beneits:
Are callant vex que deis
que'us esplíc aquest bugad:
Sapigau q'un añi passad
desde l'añi catorze'nsá
á un Pôbble cuaremá
un ignorant presumid
qui va sebre qu'en b'un dit
perôm, quatre bergantélls
mes amunt de los capells
un berguentéll's en pujavan:
va sebre també qu'alsâvan
cólca pic las bergantellas...
No volgué ser mânco qu'ellas
y també va vole'lsá.
Debadas el dit posá
ell en tres mes azes qu'ell
qu'el qui jêya ni'l clotell
de la tterra may mugué;
perô xuxi que sabé
que's deya una oració:
*!Cas es d'Inquisició
axô's una bruxería!...*
axí clamá y fe via
y d'alt la trôna pujá

y comensá á propalá:
Cualsevôl qui haze'lsâd
remey no te's condenad
crema ja côm un tió
si no va á l'Inquisido...
 Ab tonterias semblants
 á tots los mes pusil-lams
 á Ciudad los s'en fe aná
 y totom per un gorá(2)
 en b'aquesta'l va teni;
 però jô li contestí
 un dia qui vengué be
 y li diguí: "tot côs te
 d'equilibri un punt igual
 côm per etzemple un parpal
 á su'nmix ben agafad
 ad los dits tenim alsad
 d'el centro un pôc abans
 no bastan las duas mans.
 El centro de l'hôme es
 allargad y ben estés
 d'el llombrigol á su'nmix;
 però per lográ'l desix
 de pujarló'm b'igualdad;
 el cap dins las mans pasad
 enrrevenad y d'esquena;
 dos li han de da d'empena
 estrebânt en b'unió
 endret de cada aguyó
 de cada espatla'n b'un dit
 y los altres dos seguid
 á su'nmix de cada cuxa.
 El seu ruc es esta bruxa
 y no mes, pare Lectó;
 y axô d'oració
 es cōsa insignificant;
 es lo matex côm bufant
 y côm xerrant entre dents
 fa los jōcs de mans rebents
 aquell qui'y esta avesad
 y el cas averiguad
 tot ve ser un pôc de pel.
 Axi llef aquest resel
 en que viu esta gënt bōna;
 y torn pujá d'alt la trōna
 que d'els homens es l-errár
 y d'ells es, l'erró'smenár".
 Axi lo feu: en cregué
 emperô'l sermó que fe
 fonc molt mes escandalós,
 tot va se d'Inquisidós

y d'alsá y mes alsá.
 Y hagerem de callá
 porque'n l'añi catorze'stavam
 en el cual si no callavam
 tot cuant deyem heregía
 era y fragmasonería.
 Però are qui podem
 el pare Alsa li direm
 ó'l para Ase si s'en pica,
 fent bêfa d'ell una mica.
 Y torném á la Buféra:
 aquella abundant pesquera
 de pexos que també'y ha
 que tampôc acomperá
 de nîgun môdo lo sé:
 contariam si primé
 las fullas de los cipresos,
 de totas las fōnts los crexos,
 las flōrs de las primaveras
 las pâllas de dins las eras
 d'el Ivêrn el calabruç.
 Encare puis que no pus
 haze dit que no'y tornem
 n'ostante narí podem
 en un temps de los que dits;
 però sempre aná advertids
 alërta á los buferés
 porque si los dam demes
 côm mes los fan manco tenen;
 alërta á tots los qui venen
 per conte d'acompañá
 porque vérem qu'en'y ha
 qui de tant que mos amavan
 llevamos no mes cercavan
 la pell, la carn, y la sanc.
 Per no torná d'aquell fanc
 del quest indigne olorar
 per no tornar agafar
 un pop sens tenirne ganas
 per no torná pus pavânas
 fe ballá á las pôbres dents
 per no sofrí los vayvens
 d'el xixxorro tombadís:
 Elegir se fa precís
 antes de tot lo primé
 un barqué buferé
 qui mes sapi los camins
 y no torná'ntrá de dins
 las cesqueras enllotadas
 y no prenda matinadas
 y cercá milló barqueta

qu'axi la ferém condreta.
 Are ja'nari podem
 delatads ja no serém
 á Ca-l'Inquisició...
 lo fórem !ah! polisó...
 polisona, per be dí;
 ¿Côm t'atravires á dí
 que los sis de la cassâda
 eran una garullada
 d-heretjes y fragmasons?
 ¿qu'impías espresions
 en la cassada diguerem?
 ¿Que còsas impías ferem
 indignes de Cristianes?
 ¿Y côm voltros inumans
 alguns dic, Inquisidos,
 escoltareu los rencós
 la malici y picardia
 d'una bacxillera impía?
 ¿dìreu que no l'escoltareu?
 ¿Puis diò perqu'enviareu,
 impios, á regonéxe?
 ¿Perque fereu comparéxe
 un de nôltros á parlá
 bax d'embrollós preguntá
 d'el impio tribunal:
 entr'una claró fatal
 que dáva una llum escâssa?
 ¿Perq'usareu la trassa
 d'el mêdi vil y falás
 de tenir un qui vetlás
 sobre la nôstra conducta?
 !Mos'y duyeu no'y ha dupta
 d'en viu en viu mos cremaveu
 ó los nostros nôms donavau
 á l'infami y deshono!
 !D'infortuni y de rigó
 era imposible'scapá!!!
 !Ay que mes d'un centená
 de Constitucionals
 en mix de llamas fatals
 trists haviam de morir!!!
 !Lo projectá un Visiir
 un cruel Ali-baxá
 y mes cruêl concordá
 ab tal projécte d'orró
 l'impia Inquisició!!!
 !L'Inquisició cruêl
 qu'invocant el nôm d'el Cêl
 obrava !ay! infernalment!
 !Oprimía l'ignocent

sensa defênsa darlí
 y aduc sensa dirlí
 el qui l'havía acusad
 ni'l qui via declarat
 cuantre d'ell ó en favó
 qui podia ser traidó
 inimic y fórt contrari!
 Y el confesionari!!!!
 !Ay Ministres d'el Seño!
 ¿No vivieu ab temó
 de q'una vil prostituta
 y venjativa y astúta
 vos sepultás per istants
 allá per solicitants?
 ¿Y tots els susto y l'horró
 y la pô y el terró
 no duyam sempre demunt?
 !Dur a morir cada punt
 mos podia á la sordina
 una llengua serpentina!!
 !A morir, morir cremads
 ó á viurer infamads!!
 ¿Per qui?... per un tribunal
 compòst de gent qui la sal
 y la llum via de dar,
 per ministres d'el Altar
 d'el Deu de mansuetud
 d'humildad y de virtud
 y de pau y de consòl!!
 !Y las familias de dôl
 y de pena y d'amargura
 umplia !ay! y desventura!!
 Matant, cremant!... Quin horró!
 !No u mandava'l Salvador!
 Però hermoza'l cap derré
 Constitució vengué
 vengué hermosa com el sòl
 y dispipá'l breveròl (a)
 d'infortuni y crueldad.
 Y la dolsa llibertad
 de viurer segons la lley
 mos doná, y el remey
 per curar tan cruêls mals.
 Ja constitucionals,
 fogí la calamidad;
 llibertad felicidad,
 dicha, tenim duradera.
 Anem puis á la bufera
 en un temps de los citads.
 Alegremnos, ja salvads
 d'el naufrax per nôstra sòrt

el despotisme veim môrt,
y també la tiranía;
y llibres per tota vía
estam ja de malas grescas

de los tirs de llenguas frescas
de la venjansa y rencó,
Per la Constitució.

Nota de l'autor:

a.- Breverôl se diu, per metàfora, á un nigul blau qui cauza mala tempestad.

Nota de l'escoliaista

- 1.- ermàs = paratge inculte
- 2.- gorà, DCVB = fig. Home molt grosser d'enteniment o de conducta

Poema número 17

Surt al darrer número, el 32, el dia 14 de juliol de 1821, a la darrera pàgina, la 256. Es tracta d'una aturada de l'edició, un cop acabat el primer volum "y seguirán los altres, si câu bé, y no faltan suscripcions..." es diu en un escrit dirigit al públic en aquest número. Així, després de la Fe d'errades i abans de la nota que diu que s'atura la publicació d'aquest periòdic per un temps de dos o tres mesos, hi ha l'últim poema, titulat "Protesta d'el autor". Diu així:

Si veus pôsa sensa
sentid ni primór
si veus versos coxos,
amad lletjidor:
Si veus ni'l respècte
donad ni l'honor
que dar a-n al Public
deu tot escriptor:

No'u feu la malici
lo feu el error;
puis son descuids meus
ó d'el Impresor.
Axi lo protesta
de cor el autór
demenant axi
de tod el perdó.

Bibliografia i fonts esmentades

- Arxiu Municipal de Binissalem (AMB)
- Joan Josep AMENGUAL I REUS: *Nuevo Diccionario Mallorquin-castellano-latín*, Imprenta Guasp i Imprenta Colomar, 1841, 1858 i 1878
- Joan Josep AMENGUAL I REUS: "Setmanari Consitutcional, Politic y Mercantil de Mallorca", Imprenta Felip Guasp, 1820-1821
- Biblioteca Municipal de Palma, Pza. Cort (BMP)
- Biblioteca Bartomeu March (BBM)
- Blasco, Ricard *Blasco*: "La insolent sàtira antiga", Editorial , 1984
- Joaquím Maria BOVER DE ROSSELLÓ: *Diccionario Bibliográfico de las publicaciones periódicas de las Baleares* , Palma, 1991, 71 (edició facsímil).
- Joan ENSENYAT I QUINTANA: "Joan Josep Amengual i el Setmanari Constitucional, Polític i Mercantil de Mallorca, *Randa*, 14, Barcelona, 1983. 109-120.
- A. MARIMÓN: GEM, veu "Milfícia Nacional", volum 11, pàg. 15, 1993
- Joan MAS I VIVES: *Josep de Togores i Sanglada, Comte d'Aiamans (1767-1831). Biografia d'un il·lustrat liberal*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994
- Josep MASSOT I MUNTANER: "Els mallorquins i la llengua autòctona", Ed. Curial, 1985

Resum

L'objectiu d'aquest treball és treure de nou a llum els poemes que foren publicats per Joan Josep Amengual al *Setmanari Constitucional, Polític i Mercantil de Mallorca* (1820-1821), en uns anys de canvi, el Trienni Liberal, on es tenia l'esperança de poder modernitzar el país i canviar el rumb d'una societat que, segons els liberals d'aleshores, havia quedat anquilosada. Amengual ens ofereix, amb la seva poesia de caire popular i amb una llengua col·loquial, l'oportunitat de resseguir el rastre de costums, regles de relacions socials, creences, fets, aspiracions o valoracions d'Institucions de la seva època.

Abstract

The aim of this article is to offer a new insight into poems published by Joan Josep Amengual in the *Setmanari Constitucional, Polític i Mercantil de Mallorca* [*Mallorca Constitutional, Political and Commercial Weekly*] (1820-1821) during years of change: the *Constitutional Triennium*, when there were hopes of modernizing the country and redirecting a society that had remained stagnant, according to liberals at the time. With his colloquial popular-style poetry, Amengual offers a glimpse of the customs, rules governing social relations, beliefs, events and aspirations of the time, together with assessments of contemporary institutions.